

3. Тимошенко Д. Історія, яку нищили: як 120 років тому виглядав європейський Донецьк. Донбас. Реалії. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yuzivka-staryi-donetsk/31208856.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-444-6-18>

Рогожин С. С.,

студент-магістр II курсу

Навчально-наукового гуманітарного інституту

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

КОЛОНІАЛЬНО-ІНКОРПОРАТИВНА ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЩОДО ГЕТЬМАНЩИНИ У XVIII СТОЛІТТІ

Розглядаючи колоніальну політику Російської імперії по відношенні до українських земель у XVIII столітті потрібно виділяти відразу декілька політичних вимірів у яких впроваджувались нові закони та регуляції направлені на перетворення України у внутрішню колонію. Петро I почав активно обмежувати автономію Гетьманщини ще за гетьманування Мазепи. Це відбувалося через скасування гетьманських привілеїв, обмеження влади гетьмана, введення російської адміністрації та посилення контролю над козацьким військом. Гетьманська влада поступово була підпорядкована російським адміністративним органам, а резиденцію гетьмана перенесли з Батурина до Глухова, ближче до російського кордону. Російська влада контролювала призначення гетьманів та обмежувала їхні повноваження. Наприклад, гетьман Данило Апостол, який намагався відновити автономію Гетьманщини, був змушений діяти в імперських правових межах.

Ведучи мову про аспекти імперської правової політики, слід зауважити, що характерною її рисою була максимальна уніфікація. Причому, мусимо розмежовувати уніфікаційні та асимілізаційні дії. Виходячи із загальної спрямованості внутрішньої політики Російської імперії на позбавлення неросійських народів політичної та економічної самостійності та специфічного, такого що склався історично, відношення самодержавства до українського козацтва як до найбільш нелояльної верстви населення, особливими для малоросійських козаків положеннями російських законів встановлювалися дискримінаційні обмеження прав козацтва, зокрема в праві розпорядження майном, оподаткуванні, отриманні освіти.

Ліквідація незалежної української правової системи здійснювалась поступово. Для початку, у вигляді відповідей на запити гетьманів і козацької старшини. Змінюючи існуючу місцеву правову систему, царський уряд не лише поширив на Україну загальноімперське законодавство, але й вніс подальші законодавчі корективи, видавши спеціальні матеріальні та процесуальні закони для української території. А поширення дії різноманітних актів царської Росії припадає ще на початок XVIII ст. Комплексного характеру це втручання набуло завдяки кодифікації прав за російським зразком. Російські урядовці розраховували, що вона сприятиме інкорпорації України у Росію.

В умовах функціонування власної системи права та судочинства в Гетьманщині російське керівництво не лише вимагало їх перекладу зрозумілою для нього мовою, але й схиляло українське населення до звернення за захистом прав до російських установ, що поступово призводило до підпорядкування юрисдикції російських законів та судових інституцій [3, с. 50].

Не можна не відзначити і того факту, що утвердження імперських правових норм в Україні здійснювалось за підтримки старшиношляхетської верхівки, що намагалася зрівнятися в правах з російським дворянством. Заздрячи правам російського дворянства, вона, по можливості, посилювалась на російські правові норми. Зокрема, у 1763 р., йдучи назустріч вимогам українських землевласників, Катерина II санкціонувала своїм указом універсал гетьмана К. Розумовського про заборону самовільного переселення селян. А у 1767 р., видаючи указ стосовно заборони селянам скаржитись на поміщиків, вона вже посилалась на норми російського «Соборного уложення». Причому, дія указу поширювалась і на українські землі імперії. 3 травня 1783 р. українське селянство було остаточно закріпачене, а між окремими станами було проведено чітку межу [1, с. 58].

Вже після ліквідації гетьманства, під приводом систематизації права та спрощення правової системи України було опубліковано «Книгу Статут и прочие права малороссийские» на основі якої, у 1767 р. був підготований новий збірник з прав українського народу за нормативними актами імперської влади.

Таким чином, протягом XVIII ст. вплив російського законодавства на правову культуру українців, які перебували в складі Російської держави, значно посилювався. А в окремих випадках російські закони повністю замінили попередні правові норми. Спостерігалось поступове, але неухильне підпорядкування національних правних інституцій великодержавницьким а місцеві стани прирівнювались до загально-російських.

Ще одним виміром колоніальної політики були різні економіка та мита які сплачувало населення Гетьманщини до Москви. Українські землі інтегрувались до економічної системи Російської імперії.

Це включало встановлення нових торговельних маршрутів та розвитку інфраструктури, що сприяло економічному зростанню, але також посилювало залежність від імперського центру. Імперія не гребувала активно використовувати природні та людські ресурси Гетьманщини для своїх потреб. Це включало експлуатацію сільськогосподарських земель, лісів, інших природних ресурсів та збір податків.

На думку дослідника Д.І. Яворницького джерела доходів Гетьманщини можна виокремити таким чином: військова здобич, внутрішня та зовнішня торгівля, продаж спиртних напоїв, данина з перевезень, подимна подать та ін. [8, с. 148]. І з цього всього брались податки. Вже до 1710 року існувало понад 30 податків які встановлювались по указці Москви, і ця кількість поступово зростала. У Київській області, наприклад, між 1714 і 1716 роками існувало понад 40 податків, які в основному поділялися на дві основні категорії: ординарні (звичайні) і тимчасові (надзвичайні) податки [1, с. 21].

Козаки і старшина не платили податків. Вони мали цей привілей для того, щоб виконувати свої військові обов'язки. Хоча навіть для них все було не так добре. Наприклад найбільш негативну реакцію серед козаків викликала новина про відновлення реєстру козацьких домогосподарств. Ті, хто не потрапив до цього реєстру, мали перейти з козацького стану до міщанського стану або могли стати солдатами чи драгунами [2, с. 112].

Звісно російська влада проводила і політику русифікації. Вже Другій Малоросійській колегії було доручено здійснити широку програму русифікації України [5, с. 283], встановлюючи російську мову як обов'язкову в школах, як єдину в друкованих книжках. Закономірно, російська мова запроваджувалась у діловодстві. І вже у 1769 р. Священний Синод відхилив клопотання Києво-Печерської Лаври про дозвіл друкувати абетки українською мовою, водночас видавши указ про конфіскацію у населення українських букварів та церковних книг. Відповідно до цього розпорядження було видано низку підзаконних нормативних актів. Зокрема, Київський митрополит розпорядився відправляти служби в усіх українських церквах та виголошувати проповіді церковно-слов'янською мовою з російською вимовою [6, с. 189]. А з 1786 р. усі попи й дяки в підросійській Україні були зобов'язані говорити лише російською. Для них заборона української мови була тотальною [7, с. 908–909].

Паралельно з цим заборонну політику було перенесено й в освітню сферу. Перші нормативні акти у цьому напрямку були видані ще урядом Єлизавети Петрівни, коли у 1753 р. було заборонено викладання українською у Києво-Могилянській академії. Надалі, мала місце заборона початкової освіти українською мовою у 1784 р. [4, с. 28] і повне переведення на російську у Києво-Могилянській академії.

Важливою частиною політики було також активне заселення українських земель російськими селянами та дворянами, роздача цих земель російській шляхті, а також створення нових міст і поселень за російським зразком.

Треба відзначити, що на перших порах антиукраїнська колоніальна політика пояснювалась безпековими міркуваннями – потребою у протидії сепаратизму та супутнім йому явищам. Притому, що сучасні дослідники пояснюють цю політику необхідністю протидії якраз українському національно-культурному відродженню, як антитезі російському культурному простору.

Загалом, політика російських царів щодо Гетьманщини у XVIII столітті була спрямована на поступову ліквідацію української державності та інтеграцію українських земель до складу Російської імперії в якості такої собі внутрішньої колонії. Тотальний наступ російського царату на українські землі в XVIII ст. характеризувався прогресуючим обмеженням українських прав та вольностей; посиленням тенденцій централізації, уніфікації, русифікації; цілеспрямованим розколом українського суспільства, хижацькою експлуатацією людських та матеріальних ресурсів українських земель. Російська політика колонізації призвела до втрати автономії Гетьманщиною, економічної експлуатації та культурної асиміляції, що значно вплинуло на розвиток українських земель.

Список використаних джерел:

1. Верменич. Я. «Війни ідентичностей»: українсько-російське цивілізаційне протистояння у когнітивно дискурсивному вимірі. К. : Інститут історії України НАН України, 2023. 87 с.
2. Матях В. М. Українсько-російські відносини другої половини XVII–XVIII ст. (стан дослідження проблеми у вітчизняній історіографії). *Український історичний журнал*. 2003. № 6. С. 110–118.
3. Мищик Ю. А. Переяславська рада і Московський договір 1654 року. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 1998. Вип. 1. С. 49–51.
4. Сергійчук В. Л. Конотопські статті 1672 // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / редкол. : Л. В. Губерський (голова) та ін. К. : Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.
5. Стецюк Б. Р. Судові реформи П. Полуботка і Д. Апостола. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2015. № 825. С. 281–288.
6. Українське державотворення: невитребуваний потенціал : словник-довідник / за ред. О. М. Мироненка. К. : Либідь, 1997. 560 с.
7. Усенко І. Б., Вислобоков К. А. Яковлів Андрій Іванович. Мала енциклопедія етнодержавознавства. Київ : Довіра, Генеза, 1996. С. 908–909.

8. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків : у 3-х т. / редкол.: П. С. Сохань та ін. Київ : Наукова думка, 1990–1991. Т. 1. 592 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-444-6-19>

Skydanova A. V.,
Candidate of Historical Sciences,
Senior Research Fellow
University of Fribourg, Switzerland

THE MILITARY HISTORY OF CRIMEA IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Those who have ever been within the Russian information field can immediately recognise the phrase ‘Sevastopol is a city of Russian glory’. The expression became the hallmark of the entire Crimea, supporting the construction of the peninsula’s Russian affiliation for decades. This cliché is associated with the historical memory of Sevastopol’s defence in 1854 and 1941, during the Crimean and Second World Wars. In the Russian political and media space, however, it continues to play a role as an ideological justification for the annexation of Crimea in 2014. This example is one of a number of instances when instrumentalised history is used in the Russian-Ukrainian war. However, it is the topic of military history that occupies one of the leading places, when it comes to the collective memory relating to Crimea.

This paper aims to summarise some observations on the evolution of the military history of Crimea as part of the public historical discourse and the commemorative practices in Ukraine and Russia since the annexation of the peninsula in 2014. The key task will be a subjective assessment of Ukraine’s capabilities in the competition for interpreting the military history of Crimea in the perspective of its de-occupation.

It was during the annexation of Crimea in 2014 that it became clear that creating a collective memory is an effective tool in hybrid warfare. In the Ukrainian public sphere, this led to the active deconstruction of a number of historical myths such as ‘Crimea is the original Russian land’, ‘Crimea is the spiritual cradle of Russia’, ‘Crimea is a gift from Khrushchev’ and others [3]. It was a targeted post-facto reaction against myths. The discussions raised a more complex question. Why was the spread of these myths generally so successful? One of the answers was that during the years of independence, the grand narrative of Ukraine’s history failed to offer an inclusive version of Ukraine-Crimea relations or rather failed